

Ifj. Fekete Károly:

A Psalmus Hungaricus vigasztaló üzenete

Czövek Lajos (1918-2008) emlékezete

Czövek Lajos karnagy, nyugalmazott főiskolai tanár 1918. március 27-én született Poroszlón. Tanulmányait a Sárospataki Református Tanítóképzőben végezte, majd 1946-tól 1948-ig a budapesti Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola középiskolai ének-, zenetanár és karvezetőképző szakán Ádám Jenő, Gárdonyi Zoltán és Vásárhelyi Zoltán növendékeként szerzett diplomát. 1947 és 1949 között a karcagi gimnázium, 1949-től 1952-ig a debreceni Tanítóképző Intézet énektanára lett, 1952 és 1955 között a debreceni Zeneművészeti Szakközépiskolában szolféztanár és karvezető volt. 1956-tól 1959-ig a Kossuth Gimnázium énektanáraként működött. Nemzedékeket nevelt 1959 és 1983 között a debreceni Tanítóképző Főiskola tanáraként. A Maróthi György Kórus és a Debreceni Népi Együttes karnagya, a KÓTA Hajdú-Bihar megyei titkára. Zeneszerzőként zsoltár és népdalfeldolgozásokat komponált kórusra és népi zenekarra. Munkásságáért megkapta Debrecen város Csokonai-díját, életművéért pedig a Magyar Köztársaság Lovagkeresztje kitüntetését. 2008. február 11-én halt meg Debrecenben.

Czövek Lajos karnagy úr hamvai mellett – a család kérésére – abból a zsoltárból szólnak most a vigasztalás igéi, amely Kodály Zoltán *Psalmus Hungaricus*ának is a bibliai textusa.

„A karmesternek: Húros hangszerre. Dávid tanítókölteménye.

Istenem, figyelj imádságomra, ne zárkózz el könyörgésem elől! Figyelj rám, hallgass meg engem! Bánatomban bolyongok és sóhajtozom az ellenség hangoskodása, a bűnösök nyomorgatása miatt. Mert bajt zúdítanak rám, és haraggal támadnak rám.

Szívem vergődik keblemben, halálos rémület fogott el. Félelem és reszketés lepett meg, borzongás járt át. Ezért így szóltam: Miért nincs szárnyam, mint a galambnak, hogy elrepülhetnék, és nyugton lehetnék? Messzire bujdosnék, a pusztában laknék.

Nem az ellenség gyaláz engem, azt elszenvedném. Nem gyűlölöm hatalmaskodik rajtam, előle elrejtőzném. Hanem te, magamfajta ember, bizalmas jóbarátom, akivel meghitt barátságban voltam; az Isten házába együtt jártunk a gyülekezet körében.

Én pedig Istenhez kiáltok, és az Úr megsegít engem. Bár reggel, délben és este gondban vagyok és sóhajtozom, ő meghallja hangomat. Megszabadít engem támadóimtól, hogy békességem legyen, bár sokan vannak ellenem. Meghallgat Isten és megalázza őket az, aki ősidők óta trónján ül. Mert nem akarnak megváltozni, és nem félik az Istent.

Vesd az Úrra terhedet, és ő gondot visel rád! Nem engedi sohasem, hogy ingadozzon az igaz.”(Zsolt 55,1-8; 13-15; 17-20; 23)

Czövek Lajos pályafutása alatt legelőször 55 éve, 1953-ban dirigálta a *Psalmust*, majd később többször is. A mű minden hangjában, zenei kifejezésében érezte az ő saját életének hullámveréseit, mélységeit és magaslatait, küzdelmeit és csalódásait, útkereséseit és kötődéseit, sóhajtásait és vallomásait, indulatait és belenyugvásait. Mindezeket költői képekbe sűrítve idézte meg a *Psalmus Hungaricus*. A drámai vízióknak lírai keretet adó főtéma zenei acrostichonja, a madár-röptét rajzoló fuvolahang, a kevélyek „aláhajigálását” dübörögve visszaadó unisono, a gonoszok által kifeszített „finomszálú háló” bonyolult polifónikus szövete, a siratókórus jajdulásai, az „égő tűzben” szavak hanglobogása és az „igazak” felemelését ábrázoló, quartokból épített hangtorony megszólaltatása mind-mind beszédek. Mondhatnánk: meghangszerelt életrajzi elemekké lettek.

Az 1918-ban Poroszlón született Czövek Lajosnak zsoldár-indítású lett az útja és a Sárospataki Református Tanítóképzőbe vezetett, ahol oklevelet szerzett és pályája kezdetén a kántorkodásból is kivette részét (kiváló tanárának, Bolvári Zoltánnak köszönhetően a diák istentiszteleteken ő orgonálhatott). Mély és gazdag gyökerekkel ment tanárnak Hajdúnánásra és Karcagra. Benne volt az állhatatos tanulás-vágy, az elszánás. Ezt erősítették zeneakadémiai tanárai: Ádám Jenő, Gárdonyi Zoltán, Vásárhelyi Zoltán, majd Bárdos Lajos, akik tovább táplálták identitását, egyenességét és érzékenységét, amivel Debrecenbe érkezett és katedrára meg karvezetői dobogóra állt a képzőben, a zeneművészeti szakiskolában, a Kossuth Gimnáziumban, majd pedig a Tanítóképző Főiskolán.

Bizony illik ide Dávid 55. zsoldára, amelyikre a kommentárok azt szokták mondani, hogy az *emberi érzékenység zsoldára*. Invokációja Istenbe kapaszkodás, szövetségesre vágyás, segélykérés. A szabad élethez szokott zsoldáros szenvedett az ellenséges légkörtől a beszorított körülmények között, amikor idegen fogantatású gondolatok miatt, hatalmi érdekből korlátozottá vált a választott nép körében a gondolat-, a szólás- és a vallásszabadság, amikor behatárolttá vált a mozgástér, gúzsba kötötté lett az élet. Amikor a sok szempontból hozzá közelálló, egy közös ügyben forgolódókban sem bízhatott meg maradéktalanul, mert gyanakodtak vagy irigykedtek rá. Látott a zsoldáros maga körül kisszerű torzsalkodásokat, vádaskodásokat, hétköznapi rivalizálásokat, az uralkodó csoportokhoz való elvtelen viszonyulásokat.

Nem csak a bibliai kor sajátjai ezek. De – hála Istennek – mindig akadtak és akadnak olyanok, akik megpróbálják a csökevényeket, a kifogásokat, a nyafogást, a talmit eltakarítani. S még ilyenkor is tudnak közösségeket, akár kórusokat is formálni, nagy elszánásokat és nagy erőket mozgósítani. Kitermelik ezek az idők azokat, akik mernek, akik tesznek, akik nemcsak szónokolnak, hanem alkotnak, akik nemcsak követelnek, hanem adnak is, akik áldoznak, akik hisznek.

Czövek Lajos is ilyen ember volt. De ára volt ennek. Amikor megadta a hangot, és a beintés előtt összeszedte a kórustagok tekintetét és adta az avizót, nem remegett meg a keze. De azért belül a galamb-lélek tusát vívott az újrászervezések, a rádolgozások, az amatőr-profi besorolások lelki megterhelései miatt. Számára ilyenkor megéledtek a sorok: „*Csak sírok-rívok nagy nyavalyámban, Elfogyatkoztam gondolatimban, ... Hogyha énnékem szárnyam lett volna, Mint a galamb, elrepültem volna...*” „*Messzire bujdosnék, a pusztában laknék.*” – De neki maradnia kellett, itt a puszta mellett, Debrecenben.

Ki tudja számon tartani azokat, akiknek jóleső ajándék volt, hogy ő számított rájuk; azokat, akik neki köszönhetik a zenei pályán való elindulásukat, azokat, akiket ő vitt el először győztes nyugati kórusversenyekre, vagy akik az ő vezetésével kóstoltak bele a zeneirodalom maradandó alkotásaiba. Több generáció népes seregét tennék ki.

Korának körülményei műsorterveinek, koncert-álmainak megvalósulását sokszor nem segítették. Amikor szárnyaszegettnek érezte magát, amikor zokon esett neki a folyamatos szárnyalás és a tartós magaslatok hiánya, akkor vigasztalásul Isten gondoskodott újra és újra felröppenésekről, továbblendítő hazai és külföldi sikerekről és nagytöltetű, lelkileg neki is sokat adó, istentisztelettel felérő oratórikus művek bemutatásáról. A Maróthi Kórus vele szólaltatta meg Haydn *Évszakokj*át, Mozart *Requiemj*ét, Purcell *Dido és Aeneász*át, Monteverdi *Orfeo*ját, Vivaldi kis oratóriumait, Schütz *Karácsonyi oratórium*át, Kodály *Budavári Te deum*át, Händel *Saul és Sámson* című oratóriumait. Ezek mind jelek voltak arról, hogy a megtartó, oltalmazó, felemelő, kegyelmes Isten nem hagyta cserben Czövek Lajost, hanem jelezte neki is: Ő az, „*aki ősidők óta trónján ül.*” S ezt nem befolyásolja, hogy kik ülnek földi pozíciókban, s kik építenek maguknak piederstált. Isten megingathatatlan!

A karnagy intésére pedig a kórustagok megnyíló szája egy behatárolt mozgásterű korszakban hirdethette: a lelkük nincs bilincsbe verve és a szívük nincs kalodába zárva. Énekük nem kiégett mozgalmi dal volt, nem üres szólam, nem egy korosztály múló slágere, hanem „felségesen művészi munka és életteljes” értékörzés – ahogyan azt Bárdos Lajos írta neki egyik elismerő levelében. 1990-től még arra is futotta erejéből, hogy néprajzos leányával újra gyűjtsön népdalokat Kárpátalján, a fiatalkori szülősgyulai emlékek helyszínén.

Czövek Lajos munkássága is azt erősíti, hogy jobban meg kellene becsülnünk az ének-zene kezünk ügyébe helyezett erőforrását. Napjaink hallgató, szégyellősen dünyögő emberei mintha kiadták volna a kezükből ezt az erőforrást. Pedig az ének bekapcsolódás, ráhangolódás az Isten világára, mert az Isten világa éneklő világ. Míg az Isten világára az ének a jellemző, addig a Gonosz ki nem állhatja a dallamot és a harmóniát. Kiált, ordít, károg. Lehangeltség van a közelében vagy kibírhatatlan zaj, zöreje és lárma.

Kecskeméti Vég Mihály idejéből, a törökvilágból jegyezték fel, hogy az elrabolt magyar leányok keresésére elindultak az édesanyák. A gyermekek a szót már nem értették, az arcot elfelejtették, tökéletesnek tűnt az átnevelés. Azonban valamelyik anya elkezdte énekelni az altatódalt és ez felidéződött bennük. Az otthon és anya-élmény a dalhoz kötődött. Igen, az ének sajátja, hogy a lelkek mélyére hatol és a sokadik rétegből hoz elő, idéz fel elfeledett harmóniákat. Zsoltár-foszlányok válnak vigasztalóvá egy-egy élethelyzetben, mert felidéznek az elhagyott, elfelejtett Istent.

Az 55. zsoltár – és nyomában a *Psalmus* – a csalódást és sok szomorúságot okozó, hűtlen barát alakját nem engedi eluralkodni, hanem a hűséges Istent állítja vele szembe: „Vesd az Úrra terhedet, és ő gondot visel rád! Nem engedi sohasem, hogy ingadozzon az igaz.” Az összeroppanó emberi kapcsolatok, a terheibe belefáradt életek egyetlen reménye a végtelenül terhelhető Megváltó Úr, az Isten Báránya, aki elhordozta a világ bűneit. Nála nincs felső határa a terheink súlyának, s az annak elhordozásához szükséges erőből sem fogy ki. Gondviselő szeretete szilárdságot ad. Megóv a meghátrálástól, a fejetlen meneküléstől.

Az Istenben bízó ember boldog tudata: Isten a mi oltalmunk. Isten szeretetből való mentőöve körülölel és biztonságosan tart. A zsoltáros és Isten összetartoznak, sorsközösségben vannak egymással. Áprily Lajos négysorosra ezt így vonatkoztatja reánk: „*S mikor völgyünkre tört az áradat, / s már hegy se volt, mely mentő csúccsal intsen, / egyetlen kőszikla maradt, / egyetlen tornyos sziklaszál: az Isten.*”

Isten hatalmának hatóterülete nemcsak az ember biológiai létének a végéig terjed, hanem azon túl is, mert Ő ott is jelen van. Ebből a jelenlétből jön a folytatás: feltámadás és örök élet. Meg vagyok győződve, hogy sem halál, sem élet, sem semmi nem szakíthat el minket Isten szerelmétől.

Ennek tudata még a terheket növelő veszteségben, a lelki erőnket megingató gyászban sem engedi, hogy ingadozzunk abban a hitben, hogy a világ bűneit elhordozó Isten Báránya a halálból is kihoz, Örök életre visz és vigasztalást ad. Ámen.

(Elhangzott igehirdetesként Czövek Lajos temetésén, Debrecenben, 2008. február 20-án.)